

Het Financieele Dagblad

29 september 2012 zaterdag

SECTION: Economie & Politiek; Blz. 4

LENGTH: 1272 woorden

HEADLINE: Fraudeurs zijn sociaal, charmant en zelfverzekerd

BODY:

Siem Eikelenboom

Amsterdam

De theaters lopen vol voor het toneelstuk *De Verleiders*, gebaseerd op het boek *De Vastgoedfraude*. Fraude fascineert ons.

In alles was hij een bankier. Strak in het krijtpak, dure bril, geen haar verkeerd. Toch zat daar voor de rechter een man die in korte tijd van de hoogste top in een diep dal was geduikeld. Jarelang bekleedde hij een hoge post binnen Rabobank. Over zijn afdeling gingen omvangrijke geldstromen. Geraffineerd had hij het zo weten te regelen dat maandelijks van die stroom enkele druppels naar zijn bankrekening in Zwitserland vloeiden. Zo had hij de afgelopen jaren enkele miljoenen bijeengebracht.

Maar vlak voor zijn pensioen wilde hij nog een klapper maken. Hij wijzigde het computerprogramma waardoor plots geen druppels maar een dun straaltje wegvloeide. De transactie werd gedetecteerd door de interne systemen van Rabobank. Er volgde een onderzoek en de bankier liep tegen de lamp. Het Zwitserse geld ging terug naar de bank, zijn luxe huis werd geveild. En nu zat hij, man met een blanco strafblad, voor de rechter, in afwachting van zijn straf. Een man die alles wat hij had opgebouwd, had afgebroken tot het fundament.

Het was een van mijn eerste fraudezaken die ik als jong rechtbankverslaggever midden jaren tachtig bijwoonde. Het was het begin van een levenslange fascinatie voor fraudeurs. Waarom gaan over het algemeen toch al goed verdienende mannen (ja, het zijn bijna altijd mannen) over tot fraude? Waarom willen ze nog rijker worden? Waarom stellen ze hun reputatie in de waagschaal?

Het is een fascinatie die ik met velen deel. De *Vastgoedfraude* van collega's Vasco van der Boon en Gerben van der Marel werd een bestseller. Donderdag gaat het op dit boek gebaseerde toneelstuk *De Verleiders* in première. Veel voorstellingen zijn al uitverkocht. Ook andere grote fraudezaken spreken tot de verbeelding. In de Verenigde Staten verschenen over de fraude bij energiegigant Enron (zie onder) twee vuistdikke boeken en een prijswinnende documentaire. Nick Leeson (zie onder) schreef over zijn activiteiten bij Barings Bank *Rogue Trader*, later succesvol verfilmd. Dat het leven van Lodewijk Pincoffs (nog) niet is verfilmd mag de Nederlandse filmwereld zich aanrekenen. Fraude loont, in ieder geval op papier en in het theater. Muel Kaptein, hoogleraar ethiek en integriteit van de Rotterdam School of Management, ziet die fascinatie ook: Het gaat in al deze fraudes om succesvolle mensen. Om boegbeelden. Het gaat hen voor de wind, maar dan blijkt er een zwarte kant aan dat succes te zitten. Die tegenstrijdigheid trekt de aandacht.

Maar het is ook drama: Op het oog geslaagde mensen worden opgepakt. Er volgt een onderzoek, ze verschijnen voor de rechter. Het bedrijf waarvoor ze hebben gewerkt, komt in zwaar weer of valt om. Dat zijn allemaal aktes in een toneelstuk. Al eeuwen zijn we gefascineerd door criminaliteit. Zo konden boeven als Robin Hood en Jesse James uitgroeien tot helden. Ze figuren in volksverhalen en -liederen.

Heineken-ontvoerder Willem Holleeder, veroordeeld voor afpersing van twee later vermoorde zakenlieden, krijgt een dikbetaalde column in het blad Nieuwe Revu en mag de getapte jongen uithangen bij een show op Radio 3.

Ook mensen die naam hebben gemaakt door criminelen te verdedigen, blijken onweerstaanbaar voor het grote publiek. Bram Moszkowicz, verdacht van belastingfraude en met schorsing bedreigd omdat hij zich tegen de regels in cash liet betalen, was tot voor kort een geziene gast in talkshows.

Maar de fascinatie voor fraudeurs en oplichters gaat verder dan die voor gewone criminelen. Van hen weet de buitenwereld al dat ze niet deugen. Bovendien hebben ze vaak bloed aan hun handen.

Daarentegen waren veel fraudeurs tot hun arrestatie mensen met aanzien. Mensen zonder strafblad: Nick Leeson, Ken Lay, Jan van Vlijmen, Lodewijk Pincoffs. Ze bewogen zich in de hoogste kringen. Dat juist zij worden ontmaskerd als fraudeurs, prikkelt de verbeelding.

In de gewone criminaliteit gaat het veelal om mensen die weinig hebben en die door overvallen, ontvoering, drugshandel hun beurs proberen te spekken. Maatschappelijk aanzien heeft de doorsnee crimineel niet.

En waar de gewone boef het daglicht schuwt, kiest de witteboordencrimineel voor het daglicht. Binnen Barings Bank kende vrijwel iedereen Nick Leeson. Ken Lay, de ceo van Enron, was een graag geziene societygast en fundraiser voor president Bush. De mannen van de vastgoedfraude waren volop actief in de top van de Nederlandse zakenwereld.

Fraudeurs weten zich te kleden, zijn sociaal, charmant, vlot van tong. En bovendien: zeker van zichzelf. Ze stralen een jaloersmakend zelfvertrouwen uit. Ze hebben sexappeal. Als zij in boeien worden weggevoerd en voor de rechter verschijnen, heeft dat iets onwezenlijks. Als een pastoor in T-shirt en spijkerbroek.

Criminologe en psychologe Annika van Baar, docent aan de Vrije Universiteit in Amsterdam, vindt het moeilijk om te zeggen wat anderen zo fascineert maar over haar eigen fascinatie kan ze wel wat zeggen: Die heeft er voornamelijk mee te maken dat, in tegenstelling tot normale criminaliteit, witteboordencriminelen meestal op als nuttig geziene posities zitten en juist in dat kader crimineel gedrag vertonen. Dat gedrag lijkt op het eerste gezicht niet zo crimineel maar richt vaak enorme schade aan. In de criminologie wordt misdaad bovendien getypeerd als normafwijkend gedrag. Wat ik interessant vind is dat witteboordencriminelen heel vaak juist binnen de in hun sociale omgeving geldende norm handelen. Of dat hun gedrag zo wordt getypeerd dat het binnen deze normen valt.

Dat is te zien in het toneelstuk De Verleiders. Afgelopen donderdagavond bezocht ik in Veenendaal een try-out van de voorstelling. Pierre Bokma speelt Vijs (Nico Vijsma), oom en adviseur van hoofdverdachte Vlijm (Jan van Vlijmen). Scheldend, cynisch, maar ook grappend trekt hij alle aandacht naar zich toe. Het is goed voor te stellen dat ook in de echte fraude de vastgoedmannen in de ban van Vijsma zijn geweest. Tot slot speelt het element van het machtspeel een rol. Hoogleraar Kaptein: Je ziet aan de buitenkant van een onderneming nooit wat zich daarbinnen afspeelt. Een onderneming is weinig toegankelijk. Dankzij zo'n fraudezaak krijg je een kijkje in de keuken.

Overigens vindt Kaptein niet dat je kunt zeggen dat fraudeurs op zich foute mensen zijn. Ik heb recent een boek geschreven met de titel Waarom Goede Mensen Soms Verkeerde Dingen Doen. Bij fraude zie je vaak dat mensen met goede bedoelingen bij een bedrijf begonnen maar door de omgeving, door grote druk, gaan ze dan verkeerde dingen doen. Ze verliezen zichzelf en meten zichzelf een andere moraal aan. Het beangstigende is vaak dat ze zelf niet het idee hebben dat ze iets verkeerd doen. Ze doen het in belang van het bedrijf, in het belang van de aandeelhouders.

Het kan een reden zijn waarom fraudeurs niet tijdig stoppen en bijna op ontdekking lijken af te sturen. Denk aan de bankier aan het begin van dit verhaal. Maar tijdens het bekijken van de try-out van De Verleiders wordt me nog iets duidelijk. Het gaat niet om het geld. Het gaat om het spel. De ander een hak zetten. Te slim af zijn. Het gaat om de spanning. De kick. En daar ligt de achilleshiel van alle witteboordencriminelen. Uiteindelijk brengen ze zichzelf ten val. En halen wij opgelucht adem.

Een scène uit De Verleiders : Haks (midden), oud-directeur van het Bouwfonds met rechts onderdirecteur Vlijm en links diens oom Vijs. Foto: Ben van Duin
Waar de gewone boef het daglicht schuwt, kiest de fraudeur voor het daglicht
Bij fraude zie je vaak dat mensen met goede bedoelingen beginnen

LANGUAGE: DUTCH; NEDERLANDS

SUBJECT: Fraud & Financial Crime (85%)

LOAD-DATE: September 28, 2012

Persvoorlichting Erasmus Universiteit Rotterdam
drs. Jacco Neleman: gehele week
drs. Sandra van Beek: dinsdag, donderdag, vrijdag
Amanda Koopman MA: maandag
Marjolein Kooistra: woensdag
Tel: (010) 408 1216
E-mail: press@eur.nl